

MUVATTA' NE ZAMAN YAZILDI?*

Kenan ORAL**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 05 Mayıs 2020, **Kabul Tarihi:** 20 Eylül 2020, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2020, **Atf:** Oral, Kenan. "Muvatta' Ne Zaman Yazıldı?". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020): 903-932.

<https://doi.org/10.33415/daad.732814>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 05 May 2020, **Accepted:** 20 September 2020, **Published:** 30 September 2020, **Cite as:** Oral, Kenan. "When was al Muwatta' compiled?". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/2 (September 2020): 903-932.

<https://doi.org/10.33415/daad.732814>

Öz

Bu çalışmada, hicri ikinci asır hadis-fıkıh literatürünün öne çıkan eserlerinden Mâlik'in *Muvatta'*ının ne zaman telif edilmeye başlandığı ve bir kitap olarak ilk ortaya çıkış tarihi ele alınmaktadır. İbadet ve muamelat dışında inanç ve ahlak gibi muhtelif konuları da ele alan ilk eserler arasındaki *Muvatta'*ın ortaya çıkışında bireysel, ilmî, siyasi ve sosyal etkenlerin payı vardır. Kapsamlı hadis eserlerine geçişin yaşandığı hicri ikinci asırda Medine'de yazılan *Muvatta'*ın telifinin başlangıç ve bitiş zamanının belirlenmesi, hadis tarihinin oluşum süreci, kitap yazım aşamaları ve ilk konulu tasniflerin ortaya çıkışıyla ilgili süreçleri tespit açısından önem arz etmektedir. Zira *Muvatta'*ın telif vaktiyle ilgili ortaya atılan görüşlerin birçoğu derinlemesine bir araştırmaya dayanmamaktadır. Diğerlerinden farklı olarak bu makale, konuyu ilk hadis kitaplarının ortaya çıkışına yönelik değerlendirmeler, Mâlik'in halife Mansûr ile görüşmeleri, Abdülazîz el-Mâcişûn'un eserini görme zamanı ve eserin ilk rivayet edilme tarihi gibi farklı yönlerden bütünsel ve eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Mâlik b. Enes, Muvatta', el-Mâcişûn, Muvatta'ın Telifi, Hadis.

* Bu makale bazı düzenlemelerle doktora tezimizden üretilmiştir. Kenan Oral, *Muvatta'ın Oluşum Tarihi Nüsha Farklılıkları ve Nedenleri* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020).

** Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı, kenanoral55@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1899-0930>.

When was al Muwatta' compiled?

Abstract

In this study, it is handled when al-Muwatta', the prominent work of Mālik during the second century of hijra in the hadith-fiqh literature, have been compiled and issued firstly as a book. On the emergence of al-Muwatta', which is dealing with various subjects such as belief and morality in addition to worships and transactions, some individual, scientific, politic and social factors have a remarkable effect to consider. It is a need to determine the beginning and consummated time of the compilation of al-Muwatta', which transpired in Madina in the middle of the second century of hijra, since it has a significant role with regards to the process of formation of the hadith history, the stages of book writing, and the emergence of the preliminary classifications. In such a way that there are plenty of judgements put forward from the past till now concerning the start and end of the compilation of al-Muwatta' and unfortunately they do not rely upon a thoroughly research. Unlike the others, this article examined the issue in an analytical, integrative and critical way by means of considering some parameters as the assessments about the emergence of the first hadith books, Mālik's meetings with Mansur the khalifa, the time that Mālik saw Abdulaziz al-Mājishūn's book, and the date that al-Muwatta was narrated for the first time.

Keywords: Mālik b. Anas, al-Muwatta', al-Mājishūn, Compilation of al-Muwatta', Hadith.

Giriş

Hadis literatürünün câmî, sünen ve musannef gibi çeşitli türdeki ürünlerinde olduğu gibi, *Muvatta'*ın vücut bulmasında da bireysel, ilmî, siyasi, hukuki ve sosyal etkenler pay sahibidir. Bunların neticesinde ortaya çıkan *Muvatta'*, ibadet ve muamelat dışındaki inanç ve ahlaka dair muhtelif konuları ele alan ilk konulu tasnifler arasındadır. Kısa süre zarfında gördüğü ilgiyle hicrî ikinci asrın en önemli hadis ve fıkıh eserleri arasındaki yerini alan *Muvatta'*ın, ne zaman telif edilmeye başlandığı ve ne zaman bir kitap olarak ortaya çıktığı ise hadis tarihinin oluşum süreci, kitap yazım aşamaları ve ilk konu merkezli tasniflerin ortaya çıkışıyla ilgili süreçleri tespit açısından büyük önem taşımaktadır. Zirâ geçmişte ve günümüzde birçok ilim adamı ve araştırmacı, bu konuda farklı değerlendirmeler ve sonuçlar ortaya koymuştur.

Bu araştırma, *Muvatta'*ın telifinin başlangıç ve kitap olarak ilk ortaya çıkarıldığı zamanın tespitini, iki ana başlık altında, ilk hadis eserlerinin ortaya çıkış süreci, Ebû Ca'fer el-Mansûr (ö.158/775) ve oğlu Mehdî'nin (ö.169/785) Mālik ile görüşmeleri, Abdülazîz el-Mâcişûn'un (ö.164/780) eserini yazım tarihi ile eserin ilk ravilerinin nakil tarihleri çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda çeşitli tarih önerilerinde bulunan araştırmacıların dayandığı rivayetler ile çıkarımlar tahlili ve tenkidî bir yöntemle incelenmiştir. Bu çalışmada daha önce parçacı yaklaşımlarla ve

daha dar analizler sonucu doğulu ve batılı çeşitli ilim adamları tarafından ortaya konan tarih önerilerini kapsamlı bir şekilde tartışmak amaçlanmıştır.

1. Telifin Başlangıç Tarihi

*Muvatta'*ın telifine başlangıcını tespit noktasında, çoğu araştırmacının yaptığı gibi Mansûr'un (ö.158/775) ilmin tedvin edilmesi isteği ile Mâlik'in, Mâcişûn'un (100-164) eserini görme zamanını tespitini yanı sıra ilk kapsamlı tasnif çalışmalarının ortaya çıkışı, eserin ilk rivayet tarihi gibi pek çok argümandan doğrudan veya dolaylı olarak faydalanılmıştır.

a. Mansûr'un Kitap Telifini İsteme Tarihi

Abbâsî halîfesi Mansûr'un, Medîne'nin saygın imamı Mâlik ile ilişkisi ve ondan kitap telif etme talebinin temel dinamiği, zındıklarla mücadelede destek alma, hukuki standardizasyonu sağlama ile toplumdaki ihtilaf-ları azaltma isteğidir. Zira toplumdaki huzur ve barışı temin için saygın ve karizmatik âlimlerin desteğini almak her dönemde olduğu gibi Abbâsî yönetiminde de etkin bir yöntem olarak kullanılmıştır.¹ Mâlik – Mansûr ilişkisinin konumuz açısından önemli olan tarafı, Mansûr'un, Mâlik'ten ilmi tedvin etmesini istediği zamanın, *Muvatta'*ın telifinin başlangıcıyla ilgili temel bir argüman niteliğinde görülmesidir. Zaten ilgili kaynaklarda yer verilen birçok rivayette Mâlik'in, halifeden gelen talep üzerine telife başladığından bahsedilir.

Mansûr'un, Mâlik ile *Muvatta'* hakkında görüşmelerine dair tespit ettiğimiz toplam sekiz farklı rivayetin dördünde bir eser tedvin edilmesi talebi söz konusuysen, dördünde mevcut bir kitabın her yerde uygulanması ve çoğaltılması üzerinde durulur. Genel olarak ilmin tedvin edilmesinden bahseden rivayetler, Mâlik'in, Mansûr'un talebi üzerine *Muvatta'*ın yazımına başladığı kabul edildiğinde, telifin başlangıç tarihi açısından önemli bir veridir. Mevcut bir eserin yani *Muvatta'*ın varlığını gösteren rivayetler ise ilgisi dolayısıyla daha çok telifin bitiş tarihi başlığı altında ele alınmıştır.

Mansûr'un, Mâlik'ten çeşitli niteliklere sahip bir kitabın telifini istediği, mevcut bir kitabın uygulanmasından bahsedilmeyen rivayetler, meşhur *Muvatta'* ravisi Ebû Mus'ab (ö.242/857), Hâlid b. Nizâr (ö.222/836) ve Şam camisinin imamı Ebû Huleyd 'Utbe b. Hammâd'dan gelmektedir.

¹ Mehmet Emin Özafşar, *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı* (Ankara: Ankara Okulu, 1999), 18.

Ebû Mus'ab rivayeti, *Muvatta'*ın telifine, Mansûr'un talebi üzerine başlandığını gösterir:

"Mansûr, Mâlik'e şöyle dedi: 'İnsanlar için, onları (uygulamaya) zorlayacağım bir kitap telif et.' Mâlik onunla bu konuda konuştu. Ardından Mansûr, 'Onu telif et. Zira günümüzde senden daha bilgili kimse yok' dedi. Bunun üzerine Mâlik, *Muvatta'*ı telif etti. Fakat onun telifi Mansûr ölene kadar tamamlanmadı."²

Mâlik'in sika sayılan öğrencilerinden Hâlid b. Nizâr³ rivayeti *Muvatta'*ın telifinin, Mâlik – Mansûr görüşmesinden sonra yapıldığını ve söz konusu görüşmenin Medine'de gerçekleştiğini haber verir, telifin bitiş zamanından ise bahsetmez. Onun rivayeti şu şekildedir:

Hâlid b. Nizâr: "Mansûr, Medîne'ye geldiğinde Mâlik'in yanına uğradı ve şöyle dedi: 'İnsanlar Irak'ta ihtilafa düştüler. O insanlar için onları üzerinde toplayacağım bir kitap telif et.' Mâlik de bunun üzerine *Muvatta'*ı telif etti."⁴

906 | db

*Muvatta'*ı dört günde tahammül eden ve güvenilir raviler arasında sayılan 'Utbe b. Hammâd⁵ bu olayı Mâlik'in ağzından nakletmektedir. Diğerlerinden daha mufassal olan bu haberde Mâlik'in ilmin standartlaştırılması talebini reddinin gerekçeleri de vardır. Diğer iki rivayetten farklı olarak bu haberde, *Muvatta'*ın telifine başlangıç nedeni ve bitiş zamanı hakkında bilgi yoktur.

Mâlik: "Mansûr bir gün bana 'Yeryüzünde senden daha alim bir kişi var mı?' diye sordu. Ben, 'Tabi ki' diye cevap verdim. 'Onların isimlerini bana söyle' dedi. 'İsimlerini bilmiyorum' dedim. 'Biliyorsun, bu işi ben daha Benî Ümeyye zamanında

² Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik*, 2. Basım (Rabat: Matbaatü'l-Fudâle, 1983), 1/60, 2/71; Ebû'l-Vefâ İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî İbn Ferhûn, *ed-Dîbâci'l-müzehb fi ma'rifeti a'yâni 'ulemâ'il-mezheh*, thk. Me'mûn b. Muhyiddîn el-Cennân (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417-1996), 72.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1424/2003), 6/562; Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, 2. Bs (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983), 8/184-185.

⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/722; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1372/1953), 1/12.

⁵ Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dîmaşkî eş-Şâfî İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dîmaşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amravî (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 38/237-238; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19/305.

istemiştim. Ehl-i Irak, kizb, batıl ve yalan ehli, Ehl-i Şâm ise cihad ehlidir, onlarda fazla ilim yoktur. Ehl-i Hicâz'a gelince diğer ilim onlardadır ve sen de Hicâz'ın âlimisin. Emîrül-mü'minîn sözünü geri çevirme. Bu ilmi tek bir ilim yapıp, komutanlara ve kadılara talimat yazıp, onlara öğretmek istiyorum. Kim buna muhalefet ederse de onun boynunu vururum.' Ben ona 'emîrül-mü'minîn' veya benzer bir şekilde hitap ederek şöyle dedim: 'Hz. Peygamber (sav) bu ümmetin içindeydi ve seriyyeler gönderirdi. Kendi de sefere çıkardı. Birçok beldeyi fethedemeden Allah onun ruhunu kabzetti. Ondan sonra Ebû Bekir başa geçti, fakat o da pek çok beldeyi fethedemedi. Ondan sonra Ömer yönetime geçti. O, bu beldeyi fethetti ve oralara muallim olarak Muhammed'in (sav) ashabını göndermek zorunda kaldı. O belde ahalisi de ilmi büyüklerinden miras olarak alıp bugünlere getirdiler. Eğer (şimdi sen) onları bildiklerinden bilmediklerine çevirirsen, onlar bunu küfür olarak görürler. Zira her belde ahalisi, kendilerindeki ilmi (doğru) kabul ederler. Bu ilmi sen kendin için al. Bu sözü yabana atma. Ben bu ilmi Muhammed (sav) için yazıyorum."⁶

Ḳāzî İyâz (ö.544/1149), genel bir tedvin talebi içermesiyle yukarıdaki haberlerle benzerlik arz eden, fakat tasnifle ilgili bazı usuller belirleme- siyle diğerlerinden ayrışan isnadsız şu rivayeti nakleder.

Mansûr, Mâlik'e şöyle dedi: "Ey Ebû Abdullah! Bu ilmi topla, kitapları tedvin et ve onlarda İbn Ömer'in katı görüşlerinden, İbn Abbâs'ın ruhsatlarından ve İbn Mes'ûd'un şâz görüşle- rinden sakın. Orta yola ve imamlar ile sahabenin üzerinde birleştiği (rivayet ve görüşler)e yönel."⁷

Kitabın muhtevasının, sünnî mezheplerin müşterek noktasını teşkil eden sahabe ve imamların icmâ ettiği kanaatlerin, adı geçen üç sahabinin genel uygulamadan ayrıldığı yönlerinin törpülenmesiyle oluşturulması isteği, onun toplumda genel kabul görececek ortak bir hukuk metni olma amacıyla yakından ilişkilidir.

Halifenin, Mâlik ile onun iktidara bakış açısını görme, ilmi tedvin et- mesini talep etme ve kitaplarını her tarafta uygulanmasını isteme gibi amaçlarla birçok kez görüştüğü ve bu görüşmelerin hac mevsiminde

⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1/29; Ḳāzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/72; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcî'l-müzhêb*, 72.

⁷ Ḳāzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/73; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcî'l-müzhêb*, 13; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta' il-İmâm Mâlik*, thk. Muhammed Fuad Abdilbâkî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006), 1/8.

Mekke veya Medine’de meydana geldiği anlaşılmaktadır.⁸ Zira Mâlik’in hac veya umre dışında Medine’den ayrılmadığı⁹, Mansûr’un da hilafeti boyunca 140, 144, 147, 148 ve 152 senelerinde olmak üzere toplam beş hac yaptığı ve 158 senesinde çıktığı hac yolculuğunu tamamlayamadan vefat ettiği bilinmektedir.¹⁰

İlmin tedvininden ve somut bir kitaptan bahseden rivayetler bütüncül olarak değerlendirildiğinde Mansûr’un, Mâlik ile bu konuyla ilgili farklı zamanlarda en az iki görüşme yaptığı anlaşılmaktadır. Zira bütün rivayetleri aynı konuşmanın parçası olarak değerlendirmek aynı konuşmada hem mevcut bir kitaptan bahsedilmesi hem de yeni bir kitap istenmesi gibi tutarlılık açısından bir çelişki ortaya çıkarır. Herhangi bir telif edilmiş somut bir eserin varlığının söz konusu edilmeyen ve yukarıda zikredilen rivayetler, halife ile Mâlik arasında gerçekleşen daha önceki bir görüşmeye dairdir. *Muvatta’* şeklinde bilinen bir kitaptan bahseden ve bir sonraki başlıkta incelenecek rivayetlerin ise daha sonraki bir zaman dilimine tekabül ettiği düşünülmektedir.

*Muvatta’*ın telifinin başlangıcıyla ilişkisine dair taşıdığı açık bilgiler sebebiyle Mâlik-Mansûr görüşmesinin ne zaman gerçekleştiğinin tespiti, özellikle de ilk tedvin talebinin yapıldığı konuşmanın tarihi büyük bir öneme sahiptir.

⁸ İsa b. Mes’ud b. Mansur ez-Zevâvî, *Menâkıb Seyyidina'l-İmâm Mâlik (el-Müdevvenetü'l-Kübrâ ile birlikte)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 76-77; Cem Zorlu, “İmam Mâlik ve Siyasî Otorite”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 6/2 (2006): 5-9; Muhammed Yusuf Guraya, *Sünnetin Neliği Sorununa Metodik Bir Yaklaşım Malik'in Muvatta'ı Özelinde*, trc. Mehmet Emin Özafşar (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 21.

⁹ Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/508.

¹⁰ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse*, thk. Ali Şirî (Beyrut: Dâru'l-Edvâ, 1410/1990), 2/192-193; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Târîhü't-Taberî*, 2. Bs (Beyrut: Dâru't-Türâs, 1387), 7/503, 517, 8/7, 41, 59-60; Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân el-Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981), 1/122, 128, 131, 138; Abdülfettâh Ebû Gudde, “Taktîme”, *Muvatta' el-İmâm Mâlik rivâyetü Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî me'a et-Ta'lîku'l-mümecced 'alâ Muvatta' il-İmâm Muhammed*, kitap editörü Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed el-Leknevî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1412/1991), 1: 1/10; Muhammed b. Yahyâ Mebrûk, *el-İmâm Mâlik ve 'amelühü bi'l-hadis min hilâli kitâbihî'l-Muvatta'* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1430), 253; Nahide Bozkurt, “Mansûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 28/5; Zorlu, “İmam Mâlik ve Siyasî Otorite”, 15.

Mansûr'un, yönetimde Ebü'l-Abbâs es-Seffâh'ın (ö.136/754) bulunduğu 136/754 senesinde yaptığı haccın¹¹, ilmin tedvini noktasında herhangi bir görüşme için uygun olmadığı aşıkardır. Zira hilafette bulunmadığı bir dönemde Mansûr'un, Mâlik'ten ortak bir hukuki metin olmak üzere bir kitap telif etmesini istemesi ve devlet gücüyle uygulamaya koyacağını söylemesi konumu itibariyle makul gözükmemektedir. Bu tarih, hukuki kaos ortamına son verilebilmesi için İbnü'l-Mukaffâ'nın (ö.142/759), halifeye standart bir hukuk metni oluşturulması tavsiyesinden de öncedir. Zira Mansûr'un ilmin tedvin edilerek ortak bir metin oluşturulması talebinin, bu risalenin yazılmasından sonra gerçekleşmesi daha doğru ve muhtemeldir.¹² Bu risalenin halife Mansûr'a sunulmasının, hilafetinin ilk dönemlerinde gerçekleşmesi kuvvetli bir olasılıktır.¹³ Bu doğrultuda Guraya, İbnü'l-Mukaffâ'nın, Mansûr'un amcası Abdullah b. Ali (ö.147/764) için yazdığı eman metninden sonra aralarının açılması sebebiyle Mansûr'a etkili bir danışmanlık yapamayacağını söyler ve bu tarihi yaklaşık 137/754 senesi olarak tespit eder.¹⁴

Hilafete gelişinin dördüncü senesinde (140/758) yaptığı hacca, Mansûr'un, Mâlik'e ilmin tedvin edilerek ortak bir hukuk metni oluşturma teklifi yapması tarihi veriler ve ikili ilişkiler açısından en uygun zaman olarak görülmüştür. Nitekim Mansûr ile Mâlik'in ilk görüşmesinin 140/758 senesinde olması hem İbnü'l-Mukaffâ'nın teklifleri hem de halifenin, aralarında Mâlik'in de bulunduğu ulemadan, iktidarı hakkındaki düşüncelerini dinlediği görüşmenin tarihine mutabıktır. İbn Kuteybe (ö.276/889) de halifenin Mâlik ile görüşmesini yönetime geçtikten sonra çıktığı ilk haccında yaptığını belirtir.¹⁵ İbn Kuteybe'nin bu haccın tarihini 143/761 senesi olarak vermesi bir yanlışlıktan kaynaklanmış olmalıdır. Zira Mansûr bu senede hacca gitmemiştir. Dolayısıyla doğru tarihin, Mansûr'un hac yaptığı 140/758 veya 144/762 senesi olması muhtemeldir. Zaten İbn Kuteybe'nin anlatımına bakıldığında halifenin yönetime geçip işleri yoluna koyduktan sonra bu haccı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle görüşmenin 140/758 senesinde gerçekleşmesi daha doğru gözükmemektedir.¹⁶ Benzer şekilde Guraya da, İbnü'l-Mukaffâ'nın 137/754

¹¹ Mebrûk, *Mâlik*, 253.

¹² Mebrûk, *Mâlik*, 254.

¹³ Mustafa Demirci, "Emevîlerden Abbâsîlere Geçiş Sürecinin Bir Tanığı: Abdullah İbnü'l-Mukaffâ ve Risâletü's-Sahâbesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (2005): 117; İsmail Durmuş, "İbnü'l-Mukaffâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 130.

¹⁴ Guraya, *Sünnetin Neliği Sorunu*, 23.

¹⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 2/193-195.

¹⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 2/193-95.

senesinde sunduğu risalesini okuyup, hukukta standardizasyon kararı veren halifenin, 140/758 senesindeki ilk haccında Mâlik'e kitap yazma teklifini götürdüğü düşüncesindedir.¹⁷ Aralarındaki insani ilişkilerin iyi olduğu bir zamana denk gelen 140/758 senesindeki bu görüşmede, Mansûr'un Mâlik'e teklif yapması güçlü bir ihtimaldir. Zira İbn Kuteybe'nin naklettiği rivayet, teklifin yapıldığı rivayetlerle birçok açıdan benzerlik taşımaktadır.¹⁸

A'zamî'ye göre, Mansûr, 140/758 senesinde yeni biat alması sebebiyle zihnen fıkhi araştırmalar ile ilgilenecek kadar rahat değildir ve bu nedenle görüşmenin 144/762 senesindeki hacda gerçekleşmesi daha uygundur.¹⁹ Hâlbuki Mansûr, ilk haccını yaptığında hilafet makamına geçişinin 4. senesiydi. Dolayısıyla ilimle ve âlimlerle yakından ilgili olan Mansûr için bu sürenin yeterli olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Ayrıca *Muvatta'*ın tasnifinin, sırf ilmi bir çalışmadan öte yöneticilerin öncelikli gayesi konumundaki artan hukuki ve toplumsal sorunları çözmeye yönelik olarak yazılması istenmiş bir eser olduğu da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle A'zamî'nin temellendirme ve iddiasının yeterince güçlü olmadığı söylenebilir.

910 | db

Ebû Gudde'nin kaydettiğine göre Zahid el-Kevserî (ö.1952) ve Nezîr Hamdân'a göre, Mansûr ile Mâlik'in ilmin tedvin edilmesi hakkındaki görüşmesi 148/766 senesinde gerçekleşmiştir.²⁰ Kevserî, Dârekutnî'nin *Ehâdîsü'l-Muvatta'ına* yazdığı takdimde herhangi bir tarih vermeksizin Ebû Mansûr'un Mâlik ile son haccında görüşerek tedvinle ilgili kaçınması gereken noktaları belirttiğinden bahsetmektedir.²¹ Ebû Zehrâ da bu talebin 148/766 senesi civarında meydana geldiği kanaatindedir.²² Mâlik'in bu sene haccettiği ve Mansûr ile bu haccında ilmin tedviniyle ilgili görüştüğünü ve Mâlik'in bu konuda affını istemesiyle ilgili nakil İbn Kuteybe'nin *el-İmâme'sinde* yer alır.²³

¹⁷ Guraya, *Sünnetin Neliği Sorunu*, 23.

¹⁸ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 2/193-194; Mebrûk, *Mâlik*, 254.

¹⁹ Muhammed Mustafa el-A'zamî, "Mukaddimetü Muvatta'ül-imâm Mâlik", *Muvatta'ül-İmâm Mâlik*, ed. Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik (Abudabi: Müessesese Zâyed b. Sultân, 1425/2004), 1/81.

²⁰ Ebû Gudde, "Takdime", 1: 10-12; Nezîr Hamdân, *el-Muvatta'ât li'l-imam Mâlik* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, t.y.), 67.

²¹ Muhammed Zâhid el-Kevserî, "Mukaddime", *Ehâdîsü'l-Muvatta' ve't-tifâku'r-ruvât 'an Mâlik ve'htilâfihüm ziyâdeten ve naksan*, kitap editörü Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1419/1999), 8.

²² Muhammed Ebû Zehra, *Mâlik Hayâtühü ve 'Asruhü, Ârâühü ve Fıkhuhü*, 2. Bs (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1371/1952), 228.

²³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 2/192-193.

Telifin 159/776 senesinde bittiği ve Mâlik'in meclislerinde az hadis tahdisinde bulunmasından hareketle en az 11 yıllık bir süreyi gerekli gören Ebû Gudde'ye göre, telifin başlangıç tarihi kesinlikle 140/757 veya 147/765'ten sonradır.²⁴ Ancak 147/765 veya 148/766 senesinde Mâlik ile Mansûr arasında herhangi bir görüşme vuku bulması makul gözükmemektedir. Çünkü 145/762 senesinde, Mâlik, en-Nefsüzzekiyye (ö.145/762) isyanına mükrehin talâkı fetvasıyla destek verdiği gerekçesiyle Medine valisi Ca'fer b. Süleyman tarafından kırbaçlanıp, işkence görmüştür.²⁵ Mansûr, valiyi 150/767 senesinde görevinde azletmiş²⁶ ve 152/769-770 senesinde Mâlik ile yaptığı görüşmede kendisine işkence yapılmasından duyduğu üzüntüyü belirterek özür dilemiştir.²⁷ Bu nedenle özür dileme olayının 147/765 veya 148/766 senesinde gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Pek tabii olarak, Mansûr'un, işkence gördüğü ve henüz kendisinden özür dilenmediği bir ortamda Mâlik'ten *Muvatta'*ın telifinin isteyebileceğini düşünmek makul değildir. Bütün bu iddiaların tarihi verilerle bütüncül olarak değerlendirilmesi neticesinde Mâlik'in, Mansûr'dan gelen teklif üzerine telife başladığını kabul edersek eserin 140 senesinin hac döneminin akabinde yazımına başlandığını söyleyebiliriz.

b. Abdülazîz el-Mâcişûn'un (ö.164/780) Telif Tarihi

Mâlik'in *Muvatta'*ı tasnife Mansûr ile karşılaşmadan önce başlama ihtimali²⁸, Medine'nin canlı ilim hayatı, akranlarının yoğun tasnif faaliyetleri ve dönemin telif geleneği düşünüldüğünde gayet olağandır. Çeşitli haberler hicrî ikinci asrın Medine'sinde *muvat-ta'* türünde pek çok eserin bulunduğunu ve bu yüzden Mâlik'in, eserini tasnif ettiğinde boşuna uğraştığı şeklinde eleştirilere maruz kaldığını aktarır.²⁹ Bu çerçevede Kev-

²⁴ Ebû Gudde, "Takdime", 1: 12.

²⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/723-724, 729; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, 1/131; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 2/200; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam fi't-târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ ve Mustafa Abdülkâdir Atâ, 2. Bs, 19 c. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995); İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, 8/106.

²⁶ Taberî, *Târîh*, 8/32; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, 8/122; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/805; Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1433/2012), 5/164.

²⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, 2/200-201; Zorlu, "İmam Mâlik ve Siyasî Otorite", 15.

²⁸ Abdülganî ed-Dakr, *el-İmâm Mâlik b. Enes*, 3. Bs (Dımaşk, 1990), 132.

²⁹ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî İbn Abdilber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdülkebîr el-Bikrî (Mağrib: Vizaretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387/1967), 1/86.

serî, Mâlik'in, Mâcişûn'un eserini gördükten sonra telife başladığını kaydeder.³⁰

Tarihçi Mufazzal b. Muhammed el-Cenedî (ö.308/920) "*Medine'de, Ehl-i Medîne'nin üzerinde ittifak ettiği şeyleri zikretmesi açısından muvatta' tarzında çalışma yapan ilk kişi Abdülazîz b. Abdullah b. Ebû Seleme el-Mâcişûn'dur.*" diyerek muvatta' türünün ilk müellifine işaret etmiştir.³¹ Müellifinin vefat tarihi, rivayet tarzı ve kullandığı hadis terimleri de bu tespiti doğrulayacak niteliktedir. Fakat tarihi kaynaklar Mâcişûn'un, eserini telif tarihi hakkında bilgi vermemekte sadece onun, Medine'deki ilk muvatta' türü eser olduğunu bildirmekle yetinmektedir.³² Bu nedenle Mâcişûn'un eserinden hareketle Mâlik'in *Muvatta'*ının yazımına başlangıcıyla ilgili net bir tespit bulmak zordur. Fakat Mâlik'in *Muvatta'*ı tasnif ettiğinde Medine'de birçok muvatta' türü eser bulunduğunu kabul ettiğimizde³³, Mâcişûn'un muvatta' türü eserini telif tarihinin, tasnif edilmiş diğer kitapların ortaya çıktığı 140 senesi civarında olması tarihen ve müellifin yaşı itibarıyla makuldür.³⁴ Zira bu tarihlerde ve öncesinde İslam dünyasında birçok eserin tasnif edildiği bilinmektedir.³⁵

912 | db

c. Yahyâ b. Saîd – Mâlik Görüşmesi

*Muvatta'*ın telifine 143 yılından sonra başladığını düşünenler, Mâlik'in *Muvatta'*ı tasnif etmeden önce Yahyâ b. Saîd (ö.143/760) ile 142 senesinde karşılaştığına dair rivayeti delil olarak kullanmaktadır.³⁶ İbn Hazm, kesin bir ifadeyle Mâlik'in *Muvatta'*ı, Yahyâ b. Saîd'in vefatından sonra yazdığını iddia ettikten sonra ona ulaştığını belirttiği bir isnadla şunları nakleder:

³⁰ Muhammed Zâhid el-Kevserî, "Mukaddime", *Ehâdsü'l-Muvatta' ve't-tifâku'r-ruvât 'an Mâlik ve'htilâfuhüm ziyâdeten ve naksan*, mlf. Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1419/1999), 3.

³¹ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 1/86.

³² İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 1/86; Zürkânî, *Şerh*, 1/15.

³³ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 1/86; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 1/61; Zürkânî, *Şerh*, 1/15.

³⁴ Muhammed b. Ali b. Atıyye el-Acemî Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb fi muâmeleti'l-mahbûb ve vasfû tarîki'l-mürîf ilâ makâmi't-tevhîd*, thk. Âsım İbrâhim el-Keyyâlî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 1/272-273; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/776; Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 18; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 2. Bs (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 210.

³⁵ A'zamî, "Mukaddime", 1/73.

³⁶ Ebubekir Sifil, *Muvatta Nüshaları Muhteva Analizi*, 3. Bs (İstanbul: Rihle Kitap, 2017), 39.

“Mâlik ile tasnif (bitmeden) önce (قبل أن يصنف) karşılaştık. Onunla karşılaşmamız, Musâ b. Ukbe'nin (ö.141/758) vefatından bir sene sonra 142/[759] senesiydi.”³⁷

Sifil'e göre “قبل أن يصنف” ifadesi dönemin otoritelerinden birinin şهادeti olarak, sürecin başlangıcının bu tarihten önceye götürülemeyeceği anlamına gelir.³⁸ Kanaatimizce bu ifadeden hareketle ancak *Muvatta'ın* 142 senesinde tamamlanmadığı sonucuna kesin olarak ulaşılabilir. Bu ifadenin, Mâlik'in *Muvatta'ı* tasnif sürecinin başlamadığına dair bir delil olarak kullanılması uygun değildir.

d. Muvatta'ın Endülüse İlk Geliş Tarihi

*Muvatta'*ın tasnifinin başlangıcını tespitteki bir başka hareket noktası ise eserin Endülüs'e ulaştığı tarihtir. Zira A'zamî, eserin 150/767 senesinden önce Endülüs'e ulaştığı iddiasıyla, hicrî 130/747'lerin başında telife başlanıldığını iddia eder.³⁹ İddiasına göre, *Muvatta'* râvilerinden Kurtuba'da yaşayan aslen Tuleytulalı Saîd b. Ebî Hind 149/766'da vefat etmiştir.⁴⁰ Hâlbuki Kâzî İyâz, *Muvatta'* râvilerini tanıttığı eserinde, onun vefat tarihini 200/815 olarak verir.⁴¹ Dolayısıyla vefat tarihini 149/766 olarak kabul ederek böyle bir sonuca varmak sağlıklı bir yol olarak görülmektedir. Diğer taraftan Kâzî İyâz, Endülüs'e Mâlik'in *Muvatta'*ını ilk getirenlerin Gâzî b. Kays (ö.199/814)⁴² ve Ziyâd b. Abdurrahman (ö.193-199/808-814)⁴³ olduğunu söylemektedir. Böylece 130/747 senesinde telife başlandığı iddiası mesnedini kaybetmektedir.

Kâzî İyâz, Gâzî b. Kays'ın Mâlik ile *Muvatta'ı* telif ederken görüştüğünü, *Muvatta'ı* ezberlediğini ve Endülüs'e büyük bir ilmi birikim ile döndüğünü anlatır.⁴⁴ İbnü'l-Farâzî (ö.403/1012), Kurtubalı Gâzî b. Kays'ın, Abdurrahman b. Muaviye'nin (ö.172/788) yöneticiliğinin ilk zamanlarında rihleye çıktığını ve Mâlik'ten *Muvatta'ı* dinleyip ezberlediğini nakleder.⁴⁵ Abdurrahman b. Muaviye, 138/755 yılında Endülüs'ün fethi için girişimle-

³⁷ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Kurtubî İbn Hazm, *el-İhkâm fî uşûli'l-aḥkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1403/1983), 2/136-137.

³⁸ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 48.

³⁹ A'zamî, “Mukaddime”, 1/73.

⁴⁰ A'zamî, “Mukaddime”, 1/275.

⁴¹ Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/123.

⁴² Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/114-115.

⁴³ Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/116-7; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/1104.

⁴⁴ Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/114.

⁴⁵ Ebü'l-Velîd Abdullâh b. Muhammed el-Kurtubî el-Ezdî İbnü'l-Farâzî, *Târîhu 'ulemâ 'il-Endelüs*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1429/2008), 1/443.

re başlamış ve idaresini vefatına kadar sürdürmüştür.⁴⁶ Dolayısıyla Gâzî b. Kays, Abdurrahman'ın ilk zamanlarında rihleye çıktığına göre muhtemelen 140 civarında Mâlik ile karşılaşmıştır. İlk karşılaştığında Mâlik, *Muvatta*'ın yazımına devam ettiğine göre bu senelerde telifin başlamış olduğunu söylemek makul bir değerlendirmedir.

e. İlk Hadis Tasniflerinin Ortaya Çıkış Zamanı

Muvatta'ın telifinin başlangıcını tespit için bir diğer hareket noktası, ilk kapsamlı musannef eserlerin ortaya çıkış zamanıdır.⁴⁷ Bu çerçevede Zehebî'nin *Târîhu'l-İslâm'da* 143 senesi başlığının altında yer verdiği şu ifadeler kullanılmıştır:

“İslam âlimleri, bu asırda hadis, fıkıh ve tefsiri tedvin etmeye başladılar. İbn Cüreyc (ö.150/767), Mekke'de çeşitli tasnifler yaptı, Saîd b. Ebî Arûbe (ö.156/773), Hammâd b. Seleme (ö.167/784) ve bazıları Basra'da, Evzâî (ö.157/774) Şam'da tasnif yaptı. Mâlik, Medine'de *Muvatta*'ı tasnif etti. İbn İshak (ö.151/768), el-Megâzî'yi tasnif etti. Ma'mer (ö.153/770), Yemen'de tasnifte bulundu. Ebû Hanîfe (ö.150/767) ve diğerleri fıkıh ve re'yi Kûfe'de tasnif etti. Süfyân es-Sevrî (ö.161/778) *Kitâbü'l-Câmi*'i tasnif etti. Kısa bir süre sonra Hüseyim (ö.183/799), kitaplarını tasnif etti. Leys (ö.175/791) Mısır'da, İbn Lehîa (ö.174/790), İbnü'l-Mübârek (ö.181/797), Ebû Yûsuf (ö.182/798) ve İbn Vehb (ö.197/813) çeşitli tasnifler kaleme aldı...⁴⁸

Zehebî, burada net bir tarih vermekten ziyade, ilimlerin hafıza merkezli ve düzensiz tedvin edilmiş malzemedan aktarımından daha sistematik tasnife geçişini ve belirli şehirlerdeki öncü musanniflerden bahsederek genel bir panorama çizmektedir. Buradan hareketle Mâlik'in tasnifine hicrî 143 senesinden önce başlamadığını iddia etmek⁴⁹ doğru bir çıkarım değildir. Zira bu tarihten daha önce, hicrî ikinci asrın başlarında da birçok musannef eserin yazıldığı bilinmektedir.⁵⁰ Diğer taraftan Zehebî'nin tespiti olsa olsa, eserlerin bitiş tarihiyle ilgili genel bir değerlendirme olarak kullanılabilir.

⁴⁶ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 39.

⁴⁷ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 48.

⁴⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/776.

⁴⁹ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 39; Halit Özkan, “Amele Delalet Eden Tabirler Açısından *Muvatta Nüshaları*”, 25 (2011): 8, 10, 11.

⁵⁰ Nevzat Aydın, “Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (01 Mayıs 2011): 209.

f. Mâlik'in Zikrettiği Telif Süresi

Mâlik'in, *Muvatta'*ını kendisinden kısa sürede alan öğrencilerine gerekli fihhi çabayı göstermedikleri eleştirisini yönelttiği ve telif süresi zikrettiği rivayetler sâhibü'l-Evzâî diye tanınan Ömer b. Abdülvâhid (ö.200/815) ile 'Utbe b. Hammâd'dan gelmektedir.

Ömer b. Abdülvâhid: "Mâlik'e Muvatta'ı kırk günde arz ettik. Bunun üzerine o şöyle dedi: 'Kırk senede telif ettiğim kitabı, kırk günde aldınız. Onu ne az fikhediyorsunuz.'⁵¹
'Utbe b. Hammâd: "Mâlik'in yanında kaldım ve dört günde Muvatta'ı okudum. Bunun üzerine Mâlik şöyle dedi: 'Şeyhin altmış senede topladığı ilmi dört günde aldınız. Hayır, hiç fikhemediniz.'⁵²

Görüldüğü üzere, kırk veya altmış sene gibi sürelerin zikredildiği bu haberler, *Muvatta'*a net bir tarih vermekten ziyade onun uzun emek mahsulü olduğunu ve özümsemeden, tam anlaşılardan rivayet edilmesinin yanlışlığını ortaya koymak amacıyla serd edilmiştir. İki rivayetdeki sürenin birbirinden büyük oranda farklı oluşu da burada Mâlik'in amacının net bir süre vermek olmadığını açıkça göstermektedir.

db | 915

Telifin başlangıcına yönelik, Mansûr'un talebi, Mâcişûn'un eserinin görülmesi, eserin Endülüs'e ilk ulaşma tarihi başta olmak üzere farklı açılardan yapılan bütüncül tahlil ve değerlendirmelerden sonra Mâlik'in, *Muvatta'*ını 140 senesi civarında yazmaya başladığını söylemenin daha doğru olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

2. Telifin Bitiş Tarihi

İlk dönemden itibaren hadis kitapları arasında çok azına nasip olan bir ilgiye kavuşan *Muvatta'* üzerinde Mâlik, vefatına kadar birçok tashih ve tasarrufta bulunmuştur.⁵³ Nitekim bir eserin tamamlanıp, yayınlandık-

⁵¹ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdilber, *el-İstiğkârü'l-Câmi' li-mezâhibi fuğahâ il-emşâr ve ulemâ il-açtâr fî mâ tezammenehül-Muvatta' min me'âni'r-re'y ve'l-âşâr ve şerhi zâlike küllihi bi'l-icâz ve'l-ihtisâr*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî (Kahire: Dâru'l-Va'y, 1414/1993), 1/168; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcû'l-müzheb*, 73; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/75.

⁵² Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1416/1996), 6/331; Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1327/1909), 7/95-96.

⁵³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *ed-Đu'afâ ü'l-kebîr*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1404/1984), 2/103; Zürkânî, *Şerh*, 1/61; Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn* (Riyad: er-Riâsetü'l-Âmme li-İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da've ve'l-İrşâd, 1404/1984), 246; Muhammed

tan sonra üzerinde tashih, ilave ve eksiltme türü değişiklikler yapılması geçmişte olduğu gibi günümüzde de çokça karşılaşılan bir olgudur. Bu nedenle başlıktaki telifin bitiş tarihi ifadesiyle *Muvatta'*ın kitap şeklinde rivayet edilmeye başlandığı ilk versiyonu diyebileceğimiz halinin kastedildiğini açıklamamız gerekir. Eserin ilk ortaya çıkış tarihini belirlemek için, başta Mansûr'un *Muvatta'*ı gördüğü zamana dair nakiller ile İbn Ziyâd (ö.183/799) ve Şâfiî'nin (ö.204/820) onu rivayet zamanı gibi pek çok farklı bilgi kullanılmıştır.

Somut bir kitap üzerinden konuşulduğu Mansûr-Mâlik görüşmesine dair rivayetler, Hâlid b. Nizâr, Muhammed b. Ömer el-Vâkidî (ö.207/823), Ma'n b. İsâ (ö.198/814), Yahyâ b. Miskîn ve Muhammed b. Mesleme kanalıyla gelmektedir.

Hâlid b. Nizâr'ın bu rivayetinde açıkça *Muvatta'* isimli bir eserden bahsedilmektedir.

Mâlik: "Emîrû'l-mü'minin Ebû Ca'fer beni çağırdı ve şöyle dedi; 'Ey Ebû Abdullah! Ben taşraya (bir emir) yazıp onları sana muhalefet eden hiç kimse kalmayınca dek Kitâbü'l-Muvatta'ı (uygulamaya) zorlamak istiyorum.' Ben şöyle cevap verdim; 'Ey Emîrû'l-mü'minin! Resûlullah'ın (sav) ashâbı farklı bölgelere dağıldılar, insanlar da onlara tabi oldular. Her fırka, takip ettiği yolun doğru olduğu görüşündedir.'"⁵⁴

Vâkidî'nin naklettiği olay hac döneminde gerçekleşmektedir.

Mâlik: "Ebû Ca'fer hacca geldiğinde beni çağırttı. Ben de yanına girip onunla konuştum. O sordu ben cevap verdim. Ardından şöyle dedi: 'Ben telif ettiğin bu kitapların - yani Muvatta' - nüshalarının çoğaltılması talimatını vermeye kesin karar verdim. Sonra da Müslümanların bulunduğu her şehir bir nüsha gönderip ve onlara bu kitapların içindekilerini öğretmeleri ve ondan başka bir şeye meyletmemelerini ve bunun dışındaki muhdes ilmi terk etmelerini emredeceğim. Çünkü ben ilmin aslının Medîne'nin ilmi ve rivayeti olduğu görüşündeyim.' Ben ona şöyle cevap verdim: 'Ey Emîrû'l-mü'minin bunu yapma! Çünkü insanlara daha önceden pek çok görüş ulaştı, hadisler işittiler, rivayetler naklettiler. Her grup öncekilerden kendilerine ulaşanı almış ve onu öğren-

Zekeriyyâ el-Kandehlevî, *Evcezü'l-mesâlik ilâ Muvatta'î Mâlik*, thk. Takıyyüddîn en-Nedvî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1424/2003), 1/99.

⁵⁴ Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dimaşkî eş-Şâfiî İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ fi fazli'l-Muvatta'*, thk. Muhibbüddîn Ebû Saîd Ömer (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 27.

miştir. İnsanlar, ihtilafa düştüğünde o görüşlere yaklaşılar/yöneldiler. Onları inanmış oldukları şeylerden döndürmek zordur. Sen de insanları oldukları gibi bırak. Her belde halkının seçtikleri kendileri içindir.' Ebu Ca'fer bunun üzerine şöyle dedi: 'Hayatım üzerine yemin ederim ki, sen buna rıza gösterseydin, onu kesinlikle emrederdim.'⁵⁵

Zübeyr b. Bekkâr'ın (ö.256/870), Yahyâ b. Miskîn ve Muhammed b. Mesleme'den birlikte naklettiği muhtasar rivayette pek çok kitabın varlığından bahsedilmektedir.

"Mâlik'in, Ebû Ca'fer'in yanına gidişini, halifenin ilim konusundaki kitaplarının çoğaltılması ve insanların onu uygulamaya zorlaması talebinden ve onun da halifeye 'Ey Emîrül-müminin! Her belde halkının inandıkları ve amel ettikleri şeyler kalplerine iyice yerleşti. Halkı da bundan geri çevirmek zordur.' sözlerini aktarırken işittik."⁵⁶

Mâlik'in ashabının en güvenilirleri arasında sayılan Ma'n b. İsâ'nın⁵⁷ rivayetinde, *Muvatta'ın* Mansûr tarafından incelendiği gözükmektedir.

"Emîrül-müminin Ebû Ca'fer bana Muvatta'ı istediğini bildiren bir haber gönderdi. Bende ona kitabı götürdüm. Ona baktı ve 'işte hak' dedi ve onun yazılarak taşraya gönderilmesini ve insanları onu (uygulama konusunda) zorlamayı istedi."⁵⁸

db | 917

İkinci grup rivayetlerden hareketle, Mansûr'un *Muvatta'dan* haberi olduğunu ve onu görüp değerlendirdikten sonra çoğaltılmasını istediğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede pek çok müellifin de işaret ettiği gibi⁵⁹ ilk versiyonu da olsa *Muvatta'ın*, Mansûr hayattayken mevcut olduğunu söylemek tarihi verilerle uyum arz etmektedir. Zira Ebû Mus'ab'dan gelen haber dışındaki hiçbir nakilde *Muvatta'ın*, Mansûr'un vefatından sonra bittiğiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Aksine rivayet-

⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001), 7/573-574; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî İbn Abdilber, *el-İntikâ' fi fezâ' ilî's-selâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Sâfi* 'i, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbû'âtü'l-İslâmiyye, 1417/1997), 80-81; İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ*, 25-26; Kâzî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, 2/72.

⁵⁶ İbn Abdilber, *el-İntikâ'*, 81.

⁵⁷ Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Suâlât Ebî Abdullah b. Bûkeyr ve gayrihi*, thk. Ali Hasan Ali Abdülhumejd (Ammân: Dâru Ammâr, 1408/1988), 42-43.

⁵⁸ İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ*, 25.

⁵⁹ Kevserî, "Mukaddime", 3; Özkan, "Amele Delalet Eden Tabirler", 7-8.

lerin birçoğunda, *Muvatta*'ın tamamlandığı ve dolaşımda olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Mansûr'un, Mâlik ile telif konusunda ikinci bir görüşme yaptığını *Muvatta*' şeklinde tesmiye edilerek somut bir kitaptan bahseden rivayetler teyid eder.⁶⁰ Belki de bu görüşmede halife, tasnif metodu ve kitabın içeriğine dair İbn Ömer'in katı görüşlerinden, İbn Abbas'ın ruhsatlarından, İbn Mes'ûd'un şaz görüşlerinden sakınması gibi tavsiyelerde bulunur.⁶¹ Kevserî, *Muvatta*'ın bir kısmı Mansûr'a ulaşınca, onun son haccında (152/769) Mâlik ile bir araya geldiğinde bu tavsiyeleri yaptığı görüşündedir.⁶² Aynı zamanda meydana geldiğini düşündüğümüz diğer bir rivayette Mansûr, Mâlik'e neden İbn Ömer'in görüşlerine itimat ettiğini sormaktadır.⁶³ Rivayete kitaplarında yer veren İbn Ebî Hâtim, Zevâvî ve Zehebî olayın, 150/767-8 senesinde gerçekleştiğini kaydeder.⁶⁴ Fakat Mansûr'un 150 senesinde hac yapmadığı bilindiğine göre bu tarihin 152/769 olması kuvvetle muhtemeldir.

Mansûr'un, Mâlik ile gerçekleşen görüşmesinde geçen ve somut olarak *Muvatta*'dan bahseden rivayetler, eserin ilk versiyonu da olsa bu zamandan önce varlığını gösteren en güçlü delildir. Zirâ Hâlid ve Vâkidî'den⁶⁵ gelen rivayetlere göre Mansûr açıkça *Muvatta*'dan bahsetmiştir. Ma'n'dan gelen nakilde ise Mâlik, Mansûr'un isteği üzerine *Muvatta*'ı, bizzat kendisinin ona götürdüğünü anlatır.⁶⁶ Yahyâ b. Miskîn ve Muhammed b. Mesleme ise Mansûr'un, Mâlik'ten kitaplarının istinsahı ve insanlara onu uygulatma konusundaki sözlerini nakletmektedir.⁶⁷ *Muvatta*'ın o dönemde mevcut olduğunu açıkça gösteren bu rivayetler-

⁶⁰ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, 7/53; Taberî, *Târîh*, 11/659-660; İbn Abdilber, *el-İntikâ*, 41; İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ*, 15, 26; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Keşfü'l-muğattâ fi'l-me'ânî ve'l-elfâz'l-vâkı'ati fi'l-Muvatta*, thk. Tâhâ b. Ali et-Tûnisî. (Kâhire: Dâru's-Selâm, 1427/2006), 27.

⁶¹ Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/73; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-müzheb*, 13; Zürkânî, *Şerh*, 1/8; Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed el-Hadramî et-Tûnisî İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn Dîvânü'l-mübtedî ve'l-haber fi târîhi'l-'Arab ve'l-Berber ve men-âsarahüm min-zevîş-şe'nî'l-ekber*, thk. Halîl Şehhâde (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431/2001), 1/24.

⁶² Kevserî, "Mukaddime", 3.

⁶³ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, 4/137; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1/30; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/101; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyerü A'lâmü'n-nübelâ*, nşr. Hüseyin Esed, Şuayb Arnaûd, 3. Bs (Müessesetü'r-Risâle, 1417/1996), 8/112.

⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1/30; Zehebî, *Siyer*, 8/112; Zevâvî, *Menâkıbü Mâlik*, 76.

⁶⁵ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, 7/574; Taberî, *Târîh*, 11/659-660; İbn Abdilber, *el-İntikâ*, 41; İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ*, 26; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/72.

⁶⁶ İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ*, 25.

⁶⁷ İbn Abdilber, *el-İntikâ*, 41.

deki görüşme, Mansûr, 158 senesinde haccetmediğine göre en geç 152/769 senesinde gerçekleşmiş olmalıdır. Görüşmenin 148/766 senesinde vuku bulması ise yukarıda izah edildiği gibi ilişkilerin bozuk olmasından dolayı uzak bir ihtimaldir. 144/762 senesi kabul edildiğinde ise Mâlik'in eseri 4 sene gibi kısa bir sürede telif etmesi gerekmektedir ki bu pek mümkün değildir. Mansûr'un gördüğünün *Muvatta'*ın bir kısmı veya büyük kısmı bitirilmiş halini oluşturan fasiküller olduğu görüşü ise yeterli delile sahip değildir.⁶⁸

Telifin ne zaman bittiğine dair en çok kullanılan veri, Ebû Mus'ab'dan gelen, *Muvatta'*ın Mansûr'un vefatından sonra tamamlandığını anlatan rivayettir.⁶⁹ Titiz bir râvi oluşuyla dikkat çeken Muhammed b. Rumh'un⁷⁰ (152/242) büluğa ermemiş bir çocukken babasıyla gittiği hac esnasında halkın, *Muvatta'*ını ortaya çıkaran Mâlik'in etrafında toplandığını ve bunun *Muvatta'*ın ilk ortaya çıkarılışı olduğunu anlatması da bu tarihi desteklemektedir.⁷¹ Bu olayın yaşandığı zamanda Muhammed b. Rumh'un mümeyyiz olması, *Muvatta'*ın Mehdî (ö.169/785) döneminde tamamlandığına işaret olarak anlaşılabilir. Bu olayın, Mehdî'nin, Mâlik'ten *Muvatta'*ı aldığı 160/777 senesinin hac mevsiminde meydana gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir.⁷² Zira bu sene *Muvatta'*ın halka genel arzının yapıldığı⁷³, son bir kontrolünün yapılmasının istendiği, halkın onunla amel etmeye teşvik edildiği ve nüshalarının farklı bölgelere yollandığı zamandır.⁷⁴

Ebû Mus'ab rivayetinin yanı sıra telif süresi, Mâlik'in meclisinde az hadis rivayeti ve benzeri verilerden hareket eden Kevserî⁷⁵, Ebû Gudde⁷⁶, Nezîr Hamdân⁷⁷ ve Abdülganî ed-Dakr⁷⁸ gibi ilim adamları 159/775-6

⁶⁸ Kevserî, "Mukaddime", 3; Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 45.

⁶⁹ Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 1/60; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, 13.

⁷⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 5/1226.

⁷¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 17/12; Zehebî, *Siyer*, 11/498-499; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/378.

⁷² Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, 1/147; İbn Âşûr, *Keşfü'l-muğattâ*, 28; Nahide Bozkurt, "Mehdî-Billâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/378.

⁷³ Ebû Zehra, *Mâlik*, 228.

⁷⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd Târîhu Medîneti's-Selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001), 10/117; İbn Âşûr, *Keşfü'l-muğattâ*, 28.

⁷⁵ Ebû Gudde, "Taktîme", 1: 1/12.

⁷⁶ Ebû Gudde, "Taktîme", 1: 1/12.

⁷⁷ Hamdân, *el-Muvatta'ât*, 68-69.

⁷⁸ Dakr, *Mâlik*, 105.

senesini *Muvatta*'ın bitiş tarihi olarak verir. Sifil'e göre telifin nihai tamamlanışı 158/775'ten sonradır.⁷⁹

Muvatta'ın ne zaman tasnif edildiğini tespit etmek için başvurulacak diğer hareket noktası, onun ilk kez rivayet edilme zamanıdır. İbn Ziyâd'ın *Muvatta*' rivayeti, kısmen de olsa elimizde bulunan ilk nüshadır. Bu nüsha, Mâlik'ten erken dönemde nakledilmesinden dolayı ayrı bir değere sahiptir. İbn Ziyâd'ın *Muvatta*'ı nakil tarihini tespitinde öğrencisi Esed b. Furât (ö.213/828) üzerinden gidilebilir. 144/761 senesinde 2 yaşındayken ailesiyle birlikte Kayravan'a gelen Esed, orada 5 sene kaldıktan sonra 149/766 senesinde Tunus'a gitmiştir. Tunus'ta bulunduğu 149/766-158/774 yılları arasında *Muvatta*'ı, Mâlik'ten önce, hocası İbn Ziyâd'dan semâ ile tahammül etmiş ve 172/788'de doğu rihlesine çıkmıştır. O, Hicaz ve Irak'taki uzun süren rihlesinden sonra Kayravan'a dönüp pek çok öğrenciye *Muvatta*' ve diğer ilimlere dair dersler vermiştir.⁸⁰

Sifil, Esed'in, bir köyde Kur'an dersleri verdikten sonra İbn Ziyâd'dan ders aldığı ve bu nedenle ondan ayrılış tarihinin 158/774 olduğunun söylenemeyeceği görüşündedir. O, bu hususta Kâzî İyâz, İbn Ferhûn ve Muhammed b. Mahfûz gibi tabakat yazarlarını kaynak gösterir.⁸¹ Kâzî İyâz'ın verdiği bilgilere göre Esed, Harran'da doğar veya annesinin karnındayken Afrika'ya gelir. Kur'an'ı öğrenmesinin ardından Tunus'ta İbn Ziyâd'ın derslerine devam edip ondan fıkıh tahsil eder. Daha sonra doğu rihlesini gerçekleştirip, o esnada Mâlik'ten *Muvatta*'ını işitir ve ardından da Irak'a gider.⁸² İbn Ferhûn ve Muhammed Mahfuz da benzer bir süreç anlatıp, Esed'in doğudan 181/797 senesinde döndüğünü ekler. Mahfuz, Esed'in, İbn Ziyâd'dan ders almadan önce bir süre Kur'an öğretimiyle meşgul olduğunu kaydeder.⁸³ Kısacası Kâzî İyâz, İbn Ferhûn ve Muhammed Mahfuz'un verdiği bilgilerde, Sifil'in iddiasını açıkça destekleyen deliller yoktur. Diğer taraftan Özkan'ın Esed'in, İbn Ziyâd'ın yanından en geç 158/774'te ayrıldığı iddiasını⁸⁴ da kesin bir şekilde doğrulamak mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte Esed, İbn Ziyâd'ın kendi yetişmesin-

⁷⁹ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 40.

⁸⁰ Abdullah b. Muhammed el-Mâlikî Ebû Bekir, *Kitâbü Riyâzi'n-nüfûs fî tabakâti ulemâi kayrevân ve ifrikiyye*, thk. Beşir el-Bekkûş, 2. Bs (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1994), 254-255; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/291; Cengiz Kallek, "Esed b. Furât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/366.

⁸¹ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 50-51.

⁸² Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 3/291.

⁸³ İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-müçheb*, 161-162; Muhammed Mahfûz, *Terâcimü'l-müellifîn et-Tûnusiyîn*, 2. Bs (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 4/17.

⁸⁴ Özkan, "Amele Delalet Eden Tabirler", 10; Kallek, "Esed b. Furât", 11/366.

deki katkısını “*Babamla birlikte Ali b. Ziyâd için de Allah (cc)’a dua ediyorum. Çünkü ilmi ilk ondan öğrendim.*” sözleriyle ortaya koymuştur.⁸⁵ Dolayısıyla genç yaşında ondan eğitim aldığını ifade etmesi Esed’in, İbn Ziyâd’dan ders alışının 158/774 tarihinden önce olmasını daha makul gösterir. Yine İbn Ziyâd’ın, Mağrib’i Süfyân es-Sevrî’nin (ö.161/778) *el-Câmi’i* ile ilk kez tanıştıran kişi olmasını⁸⁶ da dikkate aldığımızda hicrî 150’lerin başında *Muvatta*’ın mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Muvatta’ı erken dönemde ezberlediği söylenen râvilerden biri de Şâfiî’dir. Şâfiî’nin 7 yaşında Kur’ân-ı hıfzettikten sonra 10 yaşındayken Mekke’de kısa bir süre zarfında *Muvatta*’yı ezberlediği nakledilmiştir.⁸⁷ Bu rivayet, isnadında yer alan Ali b. Muhammed b. Saîd (ö.359/969) nedeniyle eleştirilmiştir.⁸⁸ Ali b. Muhammed hakkında, Ebû Nuaym ‘kezzâb’, Muhammed b. Muzaffer ‘yalan söylemeyi de beceremiyor’, İbnü’l-Furât ise ‘ihtilata maruz kalmış, övülmeyen biri’ gibi birbirinden farklı görüşler serd etmiştir.⁸⁹ Fakat Şâfiî’nin *Muvatta*’yı Mekke’de bir kişiden ödünç aldığı ve Mâlik’in yanına gitmeden önce ezberlediği bilgisi başka isnadlarla da nakledilmiştir.⁹⁰ Yine başka bir isnadlı rivayette, Şâfiî, Mâlik’in yanına geldiğinde 13 yaşında olduğunu söylemektedir.⁹¹ İbnü’l-Verdî’nin (ö.749/1349) aktardığı bilgilere göre Şâfiî, 15 yaşında Mâlik’in yanına giderek *Muvatta*’yı ezbere okumuş ve ondan rivayet hakkını almıştır.⁹² Zehebî, onun yirmili yaşlarda Medine’ye gelip Mâlik’ten *Muvatta*’ı nak-

⁸⁵ Ebû Bekir, *Riyâzi’n-nüfûs*, 234; Kâzî İyâz, *Tertîbü’l-medârik*, 3/82.

⁸⁶ Kâzî İyâz, *Tertîbü’l-medârik*, 3/80; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, 9/85; Ebû Saîd Abdurrahmân b. Ahmed b. Yûnus es-Sadeî el-Mısırî İbn Yûnus, *Târîhu İbn Yûnus el-Mısırî*, thk. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1421/2000), 2/153; Ebû Gays Muhammed Hayrüdî b. Mahmûd ez-Ziriklî, *el-A lâm*, 15. Bs (Dâru’l-Âlem li’l-Melâyin, 1423/2002), 4/289.

⁸⁷ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 2/392; Ebü’l-Fidâ’ İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Cize: Dâru Hicr li’t-tabâa ve’n-Neşr, 1420/1999), 14/132; Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir ed-Dımaşkî İbn Nâsiruddîn, *İthâfû’s-sâlik bi-ruvâti’l-Muvatta’i ‘ani’l-İmâm Mâlik*, thk. Neşet b. Kemâl el-Mısırî (Kahire: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1426/2006), 170; Ebû Hafs Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer el-Kureşî el-Maarî İbnü’l-Verdî, *Târîhu İbni’l-Verdî* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1417/1996), 1/206.

⁸⁸ Sifîl, *Muvatta Nüshaları*, 43; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 13/557.

⁸⁹ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 13/557-558; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl fi nakdi’r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru’l-Marife, 1382/1963), 3/154.

⁹⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 51/285; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 5/512; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Menâkıbü’ş-Şâfi’i*, thk. Seyyid Ahmed Sakar (Kahire: Mek-tebetü Dâru’t-Türâs, 1390/1970), 1/100-102.

⁹¹ Beyhakî, *Menâkıbü’ş-Şâfi’i*, 1/101.

⁹² Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, 5/512; İbnü’l-Verdî, *Târîh*, 1/206; İbn Nâsiruddîn, *İthâfû’s-sâlik*, 170.

lettiğini söylemektedir.⁹³ Sifil ve Aybakan da Şâfiî'nin Mâlik ile 20 yaşından sonra görüştüğü kanaatindedir.⁹⁴ Netice itibarıyla rivayetler arasındaki ihtilaflar ve eserin farklı şehirlere yayılış süresi dikkate alındığında, bu bilgilerden hareketle *Muvatta'*ın en azından 160 ile 170 arasında Mekke'de meşhur olduğu söylenebilir.

Telifin hicrî 140'ların başında tamamlandığını savunan A'zamî, 159/775 senesinde bittiği iddiasını Şâfiî'nin *Muvatta'*ı ezberleme tarihi, Mansûr'un *Muvatta'*a muttali olup olmadığıyla ilgili muhtelif rivayetler ile Abdurrahîm b. Hâlid'in rivayet tarihini delil göstererek reddeder.⁹⁵ A'zamî'nin tespitine göre, 163/779 senesinde vefat eden *Muvatta'* râvisi ve Mâlik'in ilk öğrencilerinden Abdurrahîm b. Hâlid, doğuya yaptığı rihlesinde Osman b. Hakem (ö.163/779) ile birlikte.⁹⁶ Rihlede beraber olduklarına İbn Hibbân'ın, Osman hakkındaki, "*O İbn Cüreyc'in ilmini Mısır'a ilk getiren kişidir*"⁹⁷ sözünü delil gösterir.⁹⁸ Hâlbuki burada Abdurrahîm ve Osman hakkında, Mısır'a Mâlik'in mesâilini ve fikhini ilk getiren kişiler olduğu rivayetlerini kullanması⁹⁹, A'zamî için daha kuvvetli bir delil olurdu. A'zamî, ikisinin birlikte İbn Cüreyc'den, Abdurrahîm'in de münferiden 'Ukayl b. Hâlid'den (ö.144/761) rivayette bulunduğunu söylemektedir.¹⁰⁰ Fakat kaynaklarda Abdurrahîm'in bu iki şahıstan rivayetini doğrulayan bir bilgiye rastlanmamıştır.

A'zamî, ardından Abdurrahîm'in birden fazla rihlede bulunduğunun bilinmemesinden hareketle tek rihle yaptığına hükmeder ve bu dönemde 'Ukayl b. Hâlid ile karşılaştığını dile getirir.¹⁰¹ Hâlbuki hakkında sınırlı bilgi bulunan bir râvi için rihleyle ilgili böyle bir tespit sağlıklı değildir. O, bu değerlendirmelerinden hareketle rihlenin hicrî 140'ların başlarında sona erdiği ve Abdurrahîm'in bu dönemde 'Ukayl, İbn Cüreyc ve Mâlik'ten

⁹³ Zehebî, *Siyer*, 10/6-7.

⁹⁴ Sifil, *Muvatta Nüshaları*, 43; Bilal Aybakan, "Şâfiî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/223.

⁹⁵ A'zamî, "Mukaddime", 1/276-277.

⁹⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 4/437-454; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/177, 3/54-55; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 10/7; Zürkânî, *Şerh*, 1/58.

⁹⁷ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, thk. Muhammed Abdülmuid Hân (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973), 8/452.

⁹⁸ A'zamî, "Mukaddime", 1/276.

⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19/353; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/437-438; İbn Nâsruddîn, *İthâfü's-sâlik*, 460.

¹⁰⁰ A'zamî, "Mukaddime", 1/276.

¹⁰¹ A'zamî, "Mukaddime", 1/276 A'zamî, iki satır yukarıda aynı ismi Ukayl b. Hâlid el-Eylî olarak vermektedir. Doğrusu da o şekilde olması gerekir. Zira kaynaklarda o tarihte vefat eden başka bir Hâlid el-Eylî'den bahsedilmemektedir.

ders aldığı sonucuna varır.¹⁰² Kaynaklardaki bilgiler ne Abdurrahim'in, 'Ukayl ile İbn Cüreyç'den rivayetini doğrulamakta, ne de Mâlik'ten ders alma ve Mısır'a dönme zamanıyla ilgili bir tarih vermektedir. Dolayısıyla Abdurrahim'in Mâlik'ten daha sonra rivayet etmesi de pekâlâ mümkündür.

A'zamî Şikago Üniversitesi'nde, isnadında Abdurrahim b. Hâlid'in bulunduğu birkaç *Muvatta'* hadisinden müteşekkil ikinci asra ait olduğu tahmin edilen elyazması bir varakı da iddiasına dayanak göstererek şu yorumda bulunur:

“O halde Muvatta' İskenderiye'ye ulaşmıştı. Nüshanın sahibi onu tedris etti ve 163 senesinde vefat etti. Bunlar, kitabın 163 senesinden önce telifi için kâfi bir müddeti gerektirir. Çünkü nüsha sahibinin kitabı tamamen İmam Mâlik'ten öğrenmesi gereklidir. Muvatta'ın öğrenilmesi de bir günde tamamlanacak bir şey değildir. Bilakis bu, insanların senelerini almaktadır. Onu okuduktan sonra yolculuğa çıktı ve tedrise başladı. Onun rihlesi de, bu seyahatinde 'Ukayl b. Hâlid el-Eylî, İbn Cüreyç ve İmam Mâlik ile görüştüğü için kuvvetle muhtemel 144/761 senesinden önce tamamlanmıştı.”¹⁰³

db | 923

A'zamî'nin, tahammülün uzun sürdüğü iddiasının aksine *Muvatta'*ın kısa sürede nakledildiğini gösteren birçok rivayet de bulunmaktadır.¹⁰⁴ Kanaatimizce birtakım varsayımlara ve doğrulanmamış bilgilere dayanarak eserin 140/757 senesinin başlarında sona erdiğini söylemek zayıf bir iddiadan ibarettir ve kabulü halinde telif ile ilgili zikredilen pek çok rivayetin yanlışlanması gerekmektedir.¹⁰⁵ Bu bilgilerle *Muvatta'*ın hicrî 150'li senelerin başında bittiğini savunmak hem diğer verilerle daha uyumlu hem de daha makuldür.

*Muvatta'*ın 150/767'den önce bittiği düşüncesindeki Acâc el-Hatîb'e¹⁰⁶ yakın bir şekilde Dutton, eserin ana metninin 150/767 civarında mevcut olduğunu ve sonraki otuz sene içerisinde editöryal değişiklik-

¹⁰² A'zamî, “Mukaddime”, 1/276.

¹⁰³ A'zamî, “Mukaddime”, 1/277.

¹⁰⁴ İbn Asâkir, *Keşfü'l-muğattâ*, 34; Kâzî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, 2/75; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcî'l-müzheb*, 13; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 6/331.

¹⁰⁵ Nitekim İbn Hazm, Mâlik'in 143 senesinden önce hiçbir eserini tasnif etmediğini söylemektedir İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/136-137.

¹⁰⁶ Muhammed Acâc el-Hatîb, *es-Sünne kable't-tedvîn*, 3. Bs (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1400/1980), 371.

lerin devam ettiğini benimser.¹⁰⁷ Özkan, özellikle Esed b. Furât'ın rivayet tarihi ve Mansûr'un *Muvatta'*dan bahsettiği rivayetleri esas alarak her halükarda tasnifin 150/767'li yılların ortasında bittiği görüşündedir.¹⁰⁸ Guraya ise 140/757 senesinde başlayan telifin Mansûr'un hac yaptığı 147/765 veya 152/769 senesinde tamamlandığı görüşündedir.¹⁰⁹ Motzki (ö.2019), Şeybânî'nin Mâlik'ten 20 yaşında rivayet ettiği bilgisinden hareketle *Muvatta'*ın en geç 150/767 senesinde mevcut olduğunu savunur.¹¹⁰ Hallaç'a göre de içindeki delillerden hareket edildiğinde bile *Muvatta'*ın yazılma tarihi 150/767 senesinden sonra olamaz.¹¹¹

Mâlik'in yukarıda detaylıca açıklanan sebeplerden dolayı Mansûr ile görüşmesinin 152/769 senesinde vukû bulma ihtimali yüksektir. Dolayısıyla bu rivayetler 152/769'dan önce *Muvatta'*ın mevcut olduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle Esed ve Abdurrahim b. Hâlid'in, Şâfiî'nin ve İbn Ziyâd'ın *Muvatta'*ı rivayet tarihiyle ilgili bilgiler de *Muvatta'*ın 152'den önce tamamlanmasına uygunluk arz etmektedir.

Burada doğulu ve batılı birçok ilim adamı tarafından ciddi eleştirilerle karşılaşmasına ve kabul görmemesine rağmen üzerine çokça çalışma yapılan, Calder'in (ö.1998) *Muvatta'*ın yaklaşık 270/884 senesine kadar yazılı olmadığı iddiasına kısaca değinilmesi yerinde görülmüştür. Calder'a göre *Muvatta'*, 250-270 yılları arasında Yahyâ el-Leysî'nin (ö.234/849) meşhur râvisi İbn Vaddâh (ö.287/900) tarafından kitap haline getirilmiştir.¹¹²

İlk dönem hadis musannefatına hadisin geriye doğru gelişim fikrî çerçevesinde bakan Calder'ın bu iddiasında, temel olarak Mâlik'in döneminde merfû hadislerin fazla tedavülde olmadığı düşüncesi ve *Muvatta'*'daki merfû hadis sayısının *Müdevvene'*den fazla olması belirleyici bir

¹⁰⁷ Yasin Dutton, *The origins of Islamic law: the Qur'an, the Muwatta' and Madinan 'Amal*, 2. ed (London: RoutledgeCurzon, 2002), 22.

¹⁰⁸ Özkan, "Amele Delalet Eden Tabirler", 10.

¹⁰⁹ Guraya, *Sünnetin Neliği Sorunu*, 24.

¹¹⁰ Harald Motzki, "İbn Şihâb ez-Zühri'nin Fıkhi: Bir Kaynak Tenkidi İncelemesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, trc. Fatma Kızıl 3/2 (30 Aralık 2005): 153; Rahile Kızılkaya Yılmaz, *Modern Hadis Tartışmaları Bağlamında Muvatta'daki Mürsel Rivâyetler* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 89.

¹¹¹ Motzki, "ez-Zühri'nin Fıkhi", 153; Kızılkaya Yılmaz, *Muvatta'daki Mürsel Rivâyetler*, 89.

¹¹² Norman Calder, *Studies in Early Muslim Jurisprudence* (Oxford: Clarendon Press, 1993), 21, 37; Rahile Kızılkaya Yılmaz, "Norman Calder'in Studies in Early Muslim Jurisprudence Adlı Eseri Çerçevesinde Şarkiyat Literatüründe Muvatta'ın Tarihlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24 (2014): 396.

rol oynamıştır.¹¹³ O'na göre *Muvatta'*ın önce merfû, sonra mevkuf daha sonra maktû haberler ve en son olarak da Mâlik'in kişisel görüşlerinin yer alacak şekilde düzenlenmesi, Mâlik'in bu eserdeki rolünün Hz. Peygamber ve sahâbeden daha aşağıda olduğunu göstermektedir. Bu nedenle *Muvatta'*, Hz. Peygamber'in otoritesini ön plana çıkarmayı amaçlayan bir eserdir. *Müdevvene* ise tam tersi bir dizilime sahip olduğu için, orada Mâlik ön plandadır. Yani Mâlik'in kavilleri, mevkûf hadisleri, sahâbe sözleri de Hz. Peygamber'e ait olanların önüne geçmiştir. Bu durum *Müdevvene*'deki otoritenin Mâlik olduğunu gösterir. Calder'a göre söz konusu özelliklerinden dolayı iki eser farklı asırlara aittir.¹¹⁴ Buna göre *Muvatta'*ın tasnifi, üçüncü asır ve daha sonrasının diğer kapsamlı hukuk kitaplarının düzenlemesiyle uyumludur.¹¹⁵

Motzki'ye göre, Calder'in *Muvatta'* ve *Müdevvene*'yi form analizi yöntemiyle karşılaştırdığı tarihlendirme metodu birçok açıdan eleştiriye açık olup sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarmamıştır. Calder, burada diğer tarihi bilgilerle uyum arzeden daha mümkün ve üstün yorumları gözardı etmiştir.¹¹⁶ Yine o kıyasladığı farklı formlardaki iki eserin farklı standartlara ve telif ediliş amaçlarına sahip olduğunu gözden kaçırmıştır.¹¹⁷ Calder'ın kedilerin necis olmadığını ifade eden hadisin 250/865'ten sonra Kurtuba'da çıktığı iddiası da, rivayetin *Muvatta'*ın daha önceki pek çok rivayetinde bulunduğu gösterilerek reddedilebilir.¹¹⁸ İddiayı değerlendir-

¹¹³ Kızılkaya Yılmaz, "Muvatta'ın Tarihlendirilmesi", 396-397.

¹¹⁴ Harald Motzki, "The Prophet and the Cat: On Dating Mâlik's Muvatta' and Legal Traditions", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 22 (1998): 19-20.

¹¹⁵ Calder, *Studies*, 21.

¹¹⁶ Motzki, "Prophet and Cat", 73.

¹¹⁷ Motzki, "Prophet and Cat", 21.

¹¹⁸ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik, *el-Muvatta' rivâye Ebû Mus'ab ez-Zührî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve Mahmud Muhammed Halîl, 3. Bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998), Şalât, 3/54; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik, *el-Muvatta' li-imâm dâri'l-hicre Mâlik b. Enes rivâye Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî el-Endelüsî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, 2. Bs (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1417/1997), Şalât, 11/46; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik, *Muvatta'î'l-imâm Mâlik rivâyetü Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, 3. Bs (Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1414/1994), Şalât, 28/90; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik, *el-Muvatta' li'l-imâm Mâlik b. Enes rivâyetü Abdillâh b. Mesleme el-Ka'nebî*, thk. Abdülmecîd Türkî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1420/1999), Şalât, 3/32; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik, *el-Muvatta' li'l-imâm Mâlik b. Enes rivâye Süveyd b. Saîd el-Hadesânî*, thk. Abdülmecîd Türkî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1994), Şalât, 3/28; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî İbn Abdilber, *et-Tekassî limâ fi'l-Muvatta' min hadîsi'n-Nebî*, thk. Faysal Yusuf Ahmed ve Tâhir el-Ezher (Kuveyt: el-Va'yü'l-İslâmî, 1433), 24; Motzki, "Prophet and Cat", 34.

dirme sonucunda Motzki, 132/749-50 yılında doğan Şeybânî'nin 20'li yaşlarda kendi *Muvatta'* versiyonunu almasından yola çıkarak, *Muvatta'*ın en geç 150/767 yılı civarında mevcut olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir.¹¹⁹ Benzer şekilde Nabia Abbott (ö.1998) da *Muvatta'*ı hicrî ikinci asrın ikinci yarısında Mâlik'in yaşadığı döneme ait bir eser olarak görür. Bu tespitine 277/890 tarihli Yahyâ el-Leysî tarafından nakledilen *Muvatta'* elyazmasının isnad terminolojisi, kullanılan eda ve tahammül kalıpları, rivayetlerin dizilimi, metin özellikleri ile Mâlik'in ve çağdaşlarının tarz ve pratikleriyle uyumu gibi metin içi delillerine dayanarak ulaşır.¹²⁰

Jonathan Brockopp Calder'in iddiasını Mâlikî hukukuna ait metinlerin elyazmasına aşına olmaması ve onların bize sunduğu fiziksel delillerden yararlanmaması sebebiyle eleştirir.¹²¹ Benzer şekilde müsteşriklerin büyük çoğunluğu Calder'in *Muvatta'* tarihlendirmesine yönelik iddiaların 2. asırdaki diğer hadis eserleriyle ilgili çıkarımları reddettiği ve kuvvetli bir delil niteliği taşımadığı görüşündedirler.¹²²

*Muvatta'*ın telifiyle ilgili eldeki kaynaklardaki tüm rivayetleri göz ardı ederek, belirli önkabullerle ortaya çıkan ve eserlerin form farklılığının gözardı edilmesinden kaynaklanan oryantalist iddianın, *Muvatta'*ın isnad yapısı, aynı dönemde ortaya çıkan hadis musannefatıyla taşıdığı ortak noktalar açısından değerlendirildiğinde sağlam bir temele dayanmadığı anlaşılmaktadır. Zira İslam dünyasının çok farklı bölgelerine erken dönemlerde yayılmasına rağmen *Muvatta'*ın, Şeybânî nüshası hariç büyük oranda benzerlik taşıdığı gösterilmiştir. Bu benzerlik *Muvatta'*ın hicrî üçüncü asırda Kurtuba'da tamamlanmış olduğu iddiasını geçersiz kıldığı gibi onun gerçek müellifinin Mâlik olduğu hakikatini de açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç

Hicrî ikinci asır Medine'sinin kuşkusuz en önemli hadis ve fıkıh eseri kabul edilebilecek *Muvatta'*ın telif tarihi, hadis literatürünün oluşum zamanı ve ilk kapsamlı hadis-fıkıh eserlerinin ortaya çıkışı ve kitap telif aşamalarıyla ilgili sürecin ortaya konması açısından büyük önem taşımaktadır.

¹¹⁹ Motzki, "ez-Zühri'nin Fıkhı", 152.

¹²⁰ Nabia Abbott, *Studies in Arabic Literary Papyri II Quranic Commentary and Tradition* (Chicago: The University of Chicago Press, 1967), 127 Ayrıca bk. 114-127.

¹²¹ Jonathan E Brockopp, "Theorizing Charismatic Authority in Early Islamic Law", t.y., 5.

¹²² Kızılkaya Yılmaz, "Muvatta'ın Tarihlendirilmesi", 407.

Konunun çok yönlü analiz ve değerlendirmelerle ele alınması sonucunda, İmam Mâlik'in, *Muvatta'*ını telifle 140/890 senesi civarlarında başladığı kanaatine ulaşılmıştır. Bu tarih onun, Mansûr'un ilmin standartlaştırılması konusundaki görüşme tarihine, Mâcişûn'un eserini görme zamanına ve ilk hadis tasniflerinin ortaya çıkışıyla ilgili veriler başta olmak üzere bütün tarihi bilgilerle uyumludur.

Yaklaşık 140/890'da kaleme alınmaya başlanan *Muvatta'*, aşağı yukarı 10 sene süren telif aşamasından 150/767'li yılların başlarında kitap olarak ortaya çıkmış ve rivayet edilmeye başlanmıştır. Eserin, bu tarihte ortaya çıkışını gösteren delillerin başında Mansûr'un Malik ile 152/769'deki görüşmesini anlatan rivayetlerde somut bir kitaptan açıkça bahsedilmesi vardır. Buna ilave olarak Şâfiî, İbn Ziyâd, Abdurrahman b. Hâlid ve Şeybânî gibi *Muvatta'* ravilerinin nakil tarihleri de destekleyici bir delil niteliğindedir.

Calder'ın, *Muvatta'*ın yaklaşık 270/884 senesine kadar yazılı olmadığı iddiası ise, *Muvatta'*ın telifiyle ilgili mevcut kaynaklardaki tüm rivayetleri göz ardı ederek, belirli önkabullerle ortaya çıkmıştır. Bu aşırı şüpheli iddianın, *Muvatta'*ın isnad yapısı, çok farklı bölgelerde yayılan nüshalarının benzerliği, aynı dönemde ortaya çıkan hadis musannefatıyla taşıdığı ortak noktalar açısından değerlendirildiğinde sağlam bir temele dayanmadığı açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbott, Nabia. *Studies in Arabic Literary Papyri II Quranic Commentary and Tradition*. Chicago: The University of Chicago Press, 1967.
- Aybakan, Bilal. "Şâfiî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/223-233. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aydın, Nevzat. "Hadislerin İlk Dönem Tasnif Süreci Üzerine Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 31 (01 Mayıs 2011): 199-230. <https://doi.org/10.17120/omuifd.49119>.
- A'zamî, Muhammed Mustafa el-. "Mukaddimetü Muvatta'ü'l-imâm Mâlik". *Muvatta'ü'l-İmâm Mâlik*. Ed. Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî Mâlik. 1/5-463. Abudabi: Müessesese Zâyed b. Sultân, 1425/2004.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-. *Menâkıbü's-Şâfiî*. Thk. Seyyid Ahmed Sakar. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü Dâru't-Türâs, 1390/1970.
- Bozkurt, Nahide. "Mansûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 5-6. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bozkurt, Nahide. "Mehdî-Billâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/377-379. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Brockopp, Jonathan E. "Theorizing Charismatic Authority in Early Islamic Law". t.y. 31.
- Calder, Norman. *Studies in Early Muslim Jurisprudence*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Dakr, Abdülganî ed-. *el-İmâm Mâlik b. Enes*. 3. Bs. Dimaşk, 1990.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *Suâlât Ebî Abdullah b. Bukeyr ve gayrihi*. Thk. Ali Hasan Ali Abdülhumejd. Ammân: Dâru Ammâr, 1408/1988.

- Demirci, Mustafa. "Emevîlerden Abbâsîlere Geçiş Sürecinin Bir Tanığı: Abdullah İbnü'l-Mukaffâ ve Risâletü's-Sahâbesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21 (2005): 117-148.
- Durmuş, İsmail. "İbnü'l-Mukaffâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Dutton, Yasin. *The Origins of Islamic Law: The Qur'an, the Muwatta' and Madinan 'Amal*. 2. ed. London: RoutledgeCurzon, 2002.
- Ebû Bekir, Abdullah b. Muhammed el-Mâlikî. *Kitâbü Riyâzi'n-nüfûs fî tabakâti ulemâi kayrevân ve ifrikiyye*. Thk. Beşir el-Bekkûş. 2. Bs. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1994.
- Ebû Gudde, Abdülfettâh. "Takkime". *Muvatta' el-İmâm Mâlik rivâyetü Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî me'a et-Ta'liku'l-mümecced 'alâ Muvatta'î'l-İmâm Muhammed*. kitap editörü Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed el-Leknevî. 1: 5-44. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1412/1991.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1416/1996.
- Ebû Tâlib el-Mekki, Muhammed b. Ali b. Atiyye el-Acemî. *Kûtu'l-Kulûb fî muâmeleti'l-mahbûb ve vasfû tariki'l-mürîf ilâ makâmî't-tevhîd*. Thk. Âsım İbrâhim el-Keyyâlî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Mâlik Hayâtühü ve 'Asruhü, Ârâühü ve Fikhuhü*. 2. Bs. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1371/1952.
- Ebû Zehv, Muhammed. *el-Hadîs ve'l-Muhaddisün*. Riyad: er-Riâsetü'l-Âmme li-İdâreti'l-Buhûsî'l-İlmiyye ve'l-İftâ ve'd-Da' ve'l-İrşâd, 1404/1984.
- Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân el-. *el-Ma'rife ve't-târîh*. Thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Guraya, Muhammed Yusuf. *Sünnetin Neliği Sorununa Metodik Bir Yaklaşım Malik'in Muvatta'î Özelinde*. Trc. Mehmet Emin Özafşar. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.
- Hamdân, Nezîr. *el-Muvatta'ât li'l-imam Mâlik*. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, t.y.
- Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî el-. *Târîhu Bağdâd Târîhu Medîneti's-Selâm*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 23 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2001.
- Hatîb, Muhammed Acâc el-. *es-Sünne kable't-tedvîn*. 3. Bs. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1400/1980.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İntikâ' fî fezâ'ili's-şelâseti'l-e'immeti'l-fukahâ' Mâlik, Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'*. Thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbû'âtü'l-İslâmiyye, 1417/1997.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstizkârü'l-Câmi' li-mezâhibi fuukahâ'î'l-emşâr ve 'ulemâ'î'l-aqtâr fî mâ tezammenehü'l-Muvatta' min me'ânî'r-re'y ve'l-âşâr ve şerhi zâlike küllihî bi'l-icâz ve'l-ihtisâr*. Thk. Abdülmurtî Emîn Kal'acî. 30 Cilt. Kahire: Dâru'l-Va'y, 1414/1993.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *et-Tekassî limâ fî'l-Muvatta' min hadîsi'n-Nebî*. Thk. Faysal Yusuf Ahmed - ve Tâhir el-Ezher. Kuveyt: el-Va'yü'l-İslâmî, 1433.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - ve Muhammed Abdülkebîr el-Bikrî. 26 Cilt. Mağrib: Vizaretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387/1967.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *Keşfü'l-muğattâ fî fazli'l-Muvatta'*. Thk. Muhibbüddîn Ebû Saîd Ömer. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *Târîhu medîneti Dimaşk*. Thk. Amr b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Keşfü'l-muğattâ fî'l-me'ânî ve'l-elfâzi'l-vâki'ati fî'l-Muvatta'*. Thk. Tâhâ b. Ali et-Tûnûsî. Kâhire: Dâru's-Selâm, 1427/2006.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1372/1953.

- İbn Ferhûn, Ebû'l-Vefâ İbrâhîm b. Alî b. Muhammed el-Ceyyânî el-Medenî. *ed-Dîbâcü'l-müzheb fî ma'rifeti a'yânî 'ulemâ'î'l-mezheb*. Thk. Me'mûn b. Muhyiddîn el-Cennân. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417-1996.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, 1327/1909.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed el-Hadramî et-Tûnisî. *Târîhu İbn Haldûn Dîvânü'l-mübtedi ve'l-haber fî târîhi'l-'Arab ve'l-Berber ve men-âsarahüm min-zevî's-şe'ni'l-ekber*. Thk. Halîl Şehhâde. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431/2001.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Kurtubî. *el-İhkâm fî uşûli'l-ahkâm*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1403/1983.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Kitâbü's-Şikâat*. Thk. Muhammed Abdülmüid Hân. 10 Cilt. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkı. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Cize: Dâru Hicr li't-tabâa ve'n-Neşr, 1420/1999.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-İmâme ve's-siyâse*. Thk. Ali Şîrî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Edvâ, 1410/1990.
- İbn Nâsirüddîn, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir ed-Dımaşkı. *İthâfû's-sâlik bi-ruvâti'l-Muvaţta' 'ani'l-İmâm Mâlik*. Thk. Neşet b. Kemâl el-Misrî. Kahire: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1426/2006.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*. Thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001.
- İbn Yûnus, Ebû Saîd Abdurrahmân b. Ahmed b. Yûnus es-Sadeî el-Misrî. *Târîhu İbn Yûnus el-Misrî*. Thk. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî el-Bağdâdî. *el-Muntaẓam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ - ve Mustafa Abdülkâdir Atâ. 2. Bs, 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995.
- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-târîh*. Thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1433/2012.
- İbnü'l-Farazî, Ebû'l-Velîd Abdullâh b. Muhammed el-Kurtubî el-Ezdî. *Târîhu 'ulemâ'î'l-Endelüs*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 2 Cilt. Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1429/2008.
- İbnü'l-Verdî, Ebû Hafs Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer el-Kureşî el-Maarrî. *Târîhu İbni'l-Verdî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996.
- Kallek, Cengiz. "Esed b. Furât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/366-367. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kandehlevî, Muhammed Zekeriyâ el-. *Evcezû'l-mesâlik ilâ Muvaţta'î Mâlik*. Thk. Takiyyüddîn en-Nedvî. 17 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1424/2003.
- Ûzâzî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik*. 2. Basım., 8 Cilt. Rabat: Matbaatü'l-Fudâle, 1983.
- Kevserî, Muhammed Zâhid el-. "Mukaddime". *Ehâdîsü'l-Muvaţta' ve't-tifâku'r-ruvât 'an Mâlik ve'htilâfuhüm ziyâdeten ve naksan*. kitap editörü Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî. 3-7. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1419/1999.
- Kızılkaya Yılmaz, Rahile. *Modern Hadis Tartışmaları Bağlamında Muvaţta'daki Mürsel Rivâyetler*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Kızılkaya Yılmaz, Rahile. "Norman Calder'in Studies in Early Muslim Jurisprudence Adlı Eseri Çerçevesinde Şarkiyat Literatüründe Muvaţta'ın Tarihlendirilmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 24 (2014): 393-407.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. 2. Bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Mahfûz, Muhammed. *Terâcimü'l-müellifîn et-Tûnusiyîn*. 2. Bs, 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.

- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta' li-imâm dâri'l-hicre Mâlik b. Enes rivâye Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî el-Endelüsî*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 2. Bs, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1417/1997.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta' li'l-imâm Mâlik b. Enes rivâye Süveyd b. Saïd el-Hadesânî*. Thk. Abdülmecîd Türkî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1994.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta' li'l-imâm Mâlik b. Enes rivâyetü Abdillâh b. Mesleme el-Ka'nebî*. Thk. Abdülmecîd Türkî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1420/1999.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta' rivâye Ebû Mus'ab ez-Zührî*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf - ve Mahmud Muhammed Halîl. 3. Bs, 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Yemenî. *Muvatta'ü'l-imâm Mâlik rivâyetü Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*. Thk. Abdülvehhâb Abdüllatif. 3. Bs. Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1414/1994.
- Mebrûk, Muhammed b. Yahyâ. *el-İmâm Mâlik ve 'amelühü bi'l-hadîs min hilâli kitâbihi'l-Muvatta'*. Beyrüt: Dâru İbn Hazm, 1430.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 2. Bs, 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983.
- Motzki, Harald. "İbn Şihâb ez-Zührî'nin Fikhi: Bir Kaynak Tenkidi İncelemesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi*. Trc. Fatma Kızıl 3/2 (30 Aralık 2005): 129-168.
- Motzki, Harald. "The Prophet and the Cat: On Dating Mâlik's Muvatta' and Legal Traditions". *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*. 22 (1998): 18-83.
- Oral, Kenan. *Muvatta'ın Oluşum Tarihi Nüsha Farklılıkları ve Nedenleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Özafşar, Mehmet Emin. *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı*. Ankara: Ankara Okulu, 1999.
- Özel, Ahmet. "Mâlik b. Enes". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/506-513. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özkan, Halit. "Amele Delalet Eden Tabirler Açısından Muvatta Nüshaları". 25 (2011): 1-26.
- Sifil, Ebubekir. *Muvatta Nüshaları Muhteva Analizi*. 3. Bs. İstanbul: Rihle Kitap, 2017.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Târîhü't-Taberî*. 2. Bs, 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Türâs, 1387.
- Uğur, Mücteba. *Hadis İlimleri Edebiyatı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-. *eğ-Đu'afâ'ü'l-kebîr*. Thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1404/1984.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1382/1963.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1424/2003.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Siyerü A'lâmü'n-nübelâ*. Nşr. Hüseyin Esed, Şuayb Arnaûd. 3. Bs, 25 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1417/1996.
- Zevâvî, İsa b. Mes'ud b. Mansur ez-. *Menâkıb Seyyidina'l-İmâm Mâlik (el-Müdevvenetü'l-Kübrâ ile birlikte)*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd ez-. *el-A'lâm*. 15. Bs. Dâru'l-Âlem li'l-Melâyîn, 1423/2002.
- Zorlu, Cem. "İmam Mâlik ve Siyasî Otorite". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 6/2 (2006): 7-20.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-. *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta'ü'l-imâm Mâlik*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006.

When was al Muwatta' compiled?*

Kenan ORAL**

Extended Abstract

The beginning time of the compilation of al Muwatta', which transpired as the most significant hadith and fiqh work in Madina during the middle of the second century of hijra, has a significant role with regards to the process of formation of the hadith history, the stages of a book writing, and the emergence of the preliminary comprehensive hadith-fiqh classifications. Accordingly, it has been mainly put into the study here to determine the time of the onset of al Muwatta' and when it was revealed as a book for the first time.

In this study, it is handled generally the starting and completing time of the compilation of al Muwatta' under two main titles. In our study that the narrations taken as basis by the researchers and their arguments were examined in an analytical, integrative and critical way, and it was aimed to discuss comprehensively the date suggestions put forward by various eastern and western scholars by means of their partial analyses.

While determining the starting time of the compilation of al Muwatta', from many arguments have been benefitted directly or indirectly like Mansur's (d.158/775) desire to registrate the knowledge and, the emergence of the first comprehensive classification studies and the date that al Muwatta was narrated for the first time.

In this framework, it was seen that there are eight different narrations related to the meetings between Malik and Mansur concerning al Muwatta'; in four of them they dwelled on the implementation and reproduction of an existing book while in the rest they put a claim about compilation a book.

When it was evaluated historical data together with the bilateral relations, we could determine that Mansur made a proposal to Malik in order to create a common legal text through collecting the written records of hadiths and fiqh, during his hajj in the fourth year of his coming to power (140/758).

The date that al Muwatta' arrived in Andalusia is one of the important data used in determining the starting of the compilation. Kāzī lyāz expressed that the first people who brought Malik's Muwatta' to Andalusia were Gāzī b. Kays (d.199 / 814) and Ziyād b. Abdurrahman (d.193-199 / 808-814). Gāzī b. Kays probably met with Mālik around 140, who set out on a journey for gathering hadiths and fiqh in first times of

* This article has been produced from our phd dissertation with some regulations. Kenan Oral, Compilation of al-Muwatta' Discrepancies of its Copies and Reasons for Discrepancies, (Phd Dissertation, Ankara University Graduate School of Social Sciences, 2020)

** Presidency of Religious Affairs of Turkey, Expert, High Board of Religious Affairs, kenanoral55@gmail.com Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-1899-0930>.

Abdurrahman b. Muaviye (ö.172/788) in power. When he met first with him, Mâlik was continuing to write al Muwatta'. Thereby, it would be fair to say that compilation started through these years.

There is not a clear date in the explanations under the title of the year 143 in Târihü'l-İslâm of Zahabi regarding to the time of emergence of the first comprehensive classified works. Nevertheless, it talks about the pioneering scholars and conversion of sciences to a systematic classification. Depending on this, it was seen that it is not a correct inference to argue that Malik's classification had not started before 143 of Hijra.

In order to determine the date of the emergence of the first version of al Muwatta', we benefitted from many different data notably the narrations regarding to when Mansur saw al Muwatta' and when Ibn Ziyâd (d.183/ 799) and Shafîi (d.204/820) narrated al Muwatta'.

Based on the narrations about the Mansur-Mâlik's meeting which mentioned in a concrete book, it was understood that Mansur was aware of al Muvatta' and after seeing and evaluating it, he wanted it to be reproduced. As a result, it was established that Malik's meeting with Mansur took place in 152/769 due to the reasons examined in detail in this article. Therefore, these narrations clearly show that al-Muwatta' had existed before 152/769.

Another point on this issue is when Ibn Ziyâd, one of the first narrators of al Muwatta', narrated it. Information about the narration time of Ibn Ziyâd from Malik can be obtained through Asad b. Furât (d.213/ 828). When the historical and biographical information about the life of Asad, who had narrated Muwatta' from his teacher Ibn Ziyâd before Mâlik, it was possible to say that al Muwatta' existed in the early 150s.

Calder's claim that al Muwatta' was not written until nearly 270/884 has emerged with certain preconceptions, ignoring all the narrations in the existing sources about al Muwatta' compilation. This extremely sceptical assertion is clearly not rely on a solid foundation if it is evaluated from the perspective of the isnad structure (the chain of transmission) of al Muwatta', the similarity of its copies spread in many different regions, and the common points it has with the hadith that emerged in the same period.

In conclusion, al Muwatta' started to be written in approximately 140/890. After the writing process lasted about ten years, it arose as a book in the early 150/767's and began to be narrated.

Keywords: Mâlik b. Anas, al Muwatta', al Mâjishûn, Compilation of al Muwatta', Hadith.

